

פרשת חיי שרה: האם מותר לחתום על הכתובה לפני החופה

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע שולח אברהם את אליעזר עבדו, למצוא אשה לבנו יצחק. לאחר שאליעזר מוצא את רבקה והיא מסכימה ללכת עימו, מברכים אותו אמה ואחיה 'אחותנו את היי' לאלפי רבבה'. בעקבות כך נעסוק בהלכות חופה וקידושין, וכפי שנראה להלן בהרחבה נחלקו הפוסקים מה דין כתובה שנחתמה ביום והחופה בלילה, אלא שלכאורה לא ברור שניתן להתחתן בלילה:

א. הגמרא במסכת קידושין (ה"ע"א) לומדת מהפסוק בפרשת כי תצא (כד, ב) "ויצאה והייתה", שיש קשר בין הנישואין לגירושין, לכן כשם שניתן לגרש אשה בשטר, כך ניתן לקדש אשה בשטר. על בסיס גמרא זו כתב **הכנסת הגדולה** (אבן העזר כו, ז) בשם **הרא"ם והמהר"י מינץ** שיש ספק אם קידושין בלילה תופסים, שהרי גט אינו כשר לכתיבה בלילה, והוא הדין לקידושין. ובלשונו:

"אשה שנתקדשה בלילה, ספק אם הם קדושין. סדר הגט למהר"י מינץ ז"ל. נראה לי הטעם משום דכתיב ויצאה והיתה, והכא נמי מקשינן הויה ליציאה. וכבר פשט המנהג לקדש בלילה. ומיהו אם יכול לקדש ביום ולא בלילה, יש לחוש לסברת רבינו ישעיה, ופה תירא היה מנהג קבוע לקדש בלילה, ובטלתי המנהג והנהגתי לקדש ביום."

ב. רוב הפוסקים חלקו על דבריהם משתי טענות. ראשית **ברב פעלים** (אבן העזר א, ו) כתב, שרבים נקטו שהשוואת גיטין לקידושין אינה בכל עניין, אלא רק בקידושי שטר. משום כך, כיוון שנוהגים לקדש בכסף ולא בשטר, אין בעיה לקדש בלילה. שנית כלל לא ברור שאסור לכתוב גט בלילה, כך שגם אם יש השוואה בין גיטין לקידושין, ניתן יהיה לקדש בלילה.

כאמור, בעקבות אליעזר המחפש אשה ליצחק, נעסוק השבוע בהלכות חופה וקידושין וכתובה. נראה ראשית את מקורה של הכתובה, האם היא מדאורייתא או מדרבנן וההשלכות לכך. לאחר מכן נראה מה דין כתובה שנכתבה ביום והחופה נעשתה רק בלילה, ולסיום נראה את מחלוקת האחרונים האם מותר לחתום על הכתובה לפני החופה.

חובת הכתובה

האם החובה לכתוב כתובה היא מדאורייתא או מדרבנן? הגמרא במסכת כתובות (י"ע"א) מביאה מחלוקת בשאלה זו, כאשר אין מחלוקת שהסכום שהחתן מוסיף מיזמתו הוא מדרבנן, ודנו רק במאתיים הזוז שהחתן מוכרח להתחייב:

אפשרות ראשונה מובאת בשם רבי שמעון בן אלעזר הסובר, שכתובת אשה מדרבנן בלבד. הסיבה שחכמים ראו צורך לתקן כתובה, היא, שכיוון שבעבר בעל היה יכול לגרש את אשתו בעל כרחו (ועיין בדף לפרשת ויצא שנה א'), היה צריך גורם שירתיע אותו מגירושין, ותשלום סכום כסף במהלך הגירושין מועיל להרתעה¹.

אפשרות שניה מובאת בשם רבן שמעון בן גמליאל הסובר שכתובת אשה מהתורה, ונלמד מהפסוק בפרשת משפטים (כב, טז) "כִּסְף יִשְׁלַל כְּמָהָר הַבְּתוּלָה", העוסק בתשלום שנותן המפתה לאבי הנערה במקרה בו הוא לא נושא אותה לאשה - שהוא למעשה סכום הכתובה שהמפתה היה מתחייב לנערה במקרה בו היה נושא אותה לאשה (ועיין רמב"ן שם).

כפי שנראה להלן, המחלוקת בין התנאים משליכה גם על נוסח הכתובה, אך בפשטות ההשלכה הבסיסית ביותר הנמצאת כבר בדברי הגמרא בקידושין, היא באיזה כסף צריך לשלם את הכתובה. אם כתובה מדאורייתא, מאתיים הזוזים שיש לשלם לבתולה הם 'ממעות צורי' השווים כ-960 גרם כסף, אך אם היא מדרבנן יש לשלם מעות 'מכסף המדינה' השווים כ-120 גרם כסף - שמינית.

להלכה

בפסקי ההלכה נחלקו הראשונים והאחרונים:

א. **התוספות** (ד"ה אמר רב) כתבו שמנהג צרפת לכתוב בכתובה שתוקפה מדאורייתא, ולכן צריך לומר שהלכה כדעת רבן שמעון בן גמליאל, וכן פסק להלכה **הרמ"א** (אבן העזר יו, ו). כיצד יתמצו את הגמרא ביבמות (פט ע"א) הכותבת בפירוש שחכמים תיקנו כתובה? הם תירצו שהגמרא דנה בכתובה שנותנים לאלמנה, שהיא אכן מדרבנן.

ב. **הרי"ף והרמב"ם** (אישות י, ז - ח) חלקו וסברו שהלכה כדעת הסוברים שכתובה מדרבנן, בין בכתובת בתולה ובין בכתובת אלמנה, כיוון שכך משמע ממספר גמרות. כך פסק גם **השולחן ערוך** (אבן העזר שם), ומשום כך הוסיף שבמקרה של גירושין על הבעל לשלם ממעות מדינה, שכאמור שווים פחות ממעות צורי. ובלשון הרמב"ם:

"חכמים הם שתיקנו כתובה לאשה כדי שלא תהיה קלה בעיניו להוציאה. דינרים אלו לא תקנו אותם מן הכסף הטהור אלא ממטבע שהיה באותן הימים שהיה שבעה חלקים נחושת וחלק אחד כסף עד שיהיה בסלע חצי זוז כסף, ונמצאו מאתיים דינרים של בתולה חמשה ועשרים דינר של כסף ומאה של בעולה שנים עשר דינר ומחצה."

ג. **הרא"ש** (א, יט) במעין דעת ביניים כתב, שמצד אחד אכן כתובה מדרבנן כדעת הרי"ף והרמב"ם (כיוון שכך משמע מפשטות הגמרות), אך מצד שני ניתן לכתוב בכתובה שהיא מדאורייתא. לטענתו, ייתכן מצב בו הכתובה מדרבנן אך משלמים בכסף של תורה, כסף צורי. לכן כאשר כותבים בכתובה שהיא מדאורייתא, אין הכוונה לכתובה עצמה אלא לשווי הכסף שהחתן מתחייב.

חופה בין השמשות

כאשר החופה נערכת בלילה וכתובת הכתובה נעשית אף היא בלילה, וודאי שהכתובה כשרה. דנו הפוסקים בעקבות הגמרא במסכת בבא מציעא (עב ע"א), האם יש בעיה שהתאריך על הכתובה יהיה שונה מתאריך חתימת הכתובה, כפי שעלול לקרות בחתונות הנערכות סמוך לשקיעה ומחמת חוסר תשומת לב נכנסים לבין השמשות.

¹ **הרשב"ש** (ס' שכ) כתב, שמשום כך אין להשאיר את הכתובה בידי החתן, שהרי יש חשש שיעלים את הכתובה וכדומה. **הרב אשר וייס** (חופה וקידושין, השיעור השישי) העיר, שמכל מקום אין בעיה שהכתובה תהיה בביתם למרות שהיא נגישה לחתן, והעיקר שגם האשה תדע היכן היא. עוד יש להוסיף, שבזמן הזה יש העתק של הכתובה ברבנות, כך שגם אם החתן ישמיד את הכתובה או ישנה אותה, ניתן להוכיח שעשה כך.

הגמרא כותבת, שאי אפשר לכתוב בשטר תאריך המוקדם לתאריך ההלוואה, כיוון שבמקרה בו לא יחזיר המלווה את ההלוואה, יכול הלווה לפרוע את החוב מנכסים שמכר המלווה לאחר זמן ההלוואה. אם התאריך בשטר יקדים את זמן ההלוואה, יוכל הלווה לקחת נכסים שנמכרו כבר מתאריך כתיבת השטר, ושלא בצדק. האם כתובה דומה לשאר השטרות? נחלקו שמואל ורב: א. לדעת שמואל (גיטין יח ע"א) כתובה שונה משאר השטרות, כיוון שכתובה היא 'מעשה בית דין', כלומר שטר שהבעל מוכרח לכתוב לאשתו, ובמקרה זה אין איסור שכתובת הכתובה תהיה ביום, וקניין הכתובה על ידי החתן ומסירה לכלה בלילה. ב. לדעת רב לעומת זאת אין הדברים כך, וניתן להכשיר שטר כתובה זה רק במקרה בו הם עוסקים באותו העניין, כלומר שהתחילו בכתובת הכתובה ביום, והאירוע של כתיבת הכתובה והעיסוק בו נמשך לתוך הלילה.

מחלוקת האחרונים

להלכה פסקו הרי"ף והרמב"ם כדעת רב, שהשטר כשר רק מכיוון שעוסקים באותו עניין, וכן פסק השולחן ערוך (חו"מ מג, יח). הסיבה שפסקו כך למרות שמדובר בדיני ממונות (שהרי עוסקים בדיני כתובה) בהם בדרך כלל הלכה כדעת שמואל, כיוון שהסוגייה דנה בשיטת רב ומשמע שכך הלכה. נחלקו האחרונים, האם היתר זה תקף לחופות בזמנינו:

א. הרב משה פיינשטיין (אגרות משה אבה"ע ד, ק) כתב, שבזמנינו לא שייך ההיתר של עוסקים באותו העניין, ולכן אי אפשר לכתוב בכתובה תאריך השונה מהתאריך בו מתבצעת החופה, וראייה לדבריו הביא מהתוספות במסכת בבא מציעא (ז ע"ב ד"ה בזמן). להבנתו בתוספות, רק כאשר כבר קידש החתן את הכלה ('בנתינת הטבעת'), ניתן להכשיר את השטר כיוון שהם 'עוסקים באותו עניין', שהרי החתן והכלה כבר קשורים אחד לשני מדאורייתא, וחסרה רק ההתחייבות מדרבנן. לעומת זאת בזמנינו שכותבים את הכתובה לפני הקידושין, לא שייך לומר שהם עוסקים באותו עניין, שהרי כרגע אין שום קשר הלכתי ביניהם. ובלשונו (ד, קה): "ובענין כתובה שנכתבה ביום, והיו עוסקין באותו עניין עד הקידושין שהיו בלילה. הוריתי שבזמננו שעדיין לא קדש ולא נתחייב בכלום פסולה דהוי שטר מוקדם, וזה שהכשירו בגמרא גיטין בדף י"ח ע"א הוא דווקא בזמננו שהיה אחר הקידושין ששייך להתחייב אף קודם החופה."

ב. בשם הרב אלישיב מובא (משפט הכתובה א, רצב) שחלק וסבר, שגם בזמן הזה נחשבים החתן והכלה קשורים זה בזו מחמת חיבת החתונה העתידה (אף שלא מדובר בקשר הלכתי) - ולכן ניתן לומר שהם עוסקים באותו עניין, והכתובה כשרה למרות שהתאריך הכתוב בה מוקדם מתאריך התחייבות החתן בפועל (ועיין בדף לפרשת לך לך שנה ה').

גם הרב אשר וייס (שו"ת ב, צג) פסק כך, ודחה את ראיית הרב משה פיינשטיין. לטענתו אין כוונת התוספות להורות שאסור לכתוב כתובה קודם האירוסין אם תאריך הכתיבה שונה מהתאריך בו החתן התחייב. טענתם שבדרך כלל מאורע מעין זה לא מתרחש, ולכן כאשר דנים בספקות שונים לא צריך להביא בחשבון שמצב מעין זה התרחש.

זמן הקניין

לכאורה, כדי לפתור את הבעיה שהתאריך על הכתובה שונה מהתאריך בו ביצע החתן את קניין הכתובה, ניתן להורות לחתן שיבצע מעשה קניין כבר ברגע כתיבת הכתובה, לפני החופה. אולם, פתרון זה יוצר בעיה נוספת, האם ניתן להתחייב על הכתובה בתאריך השונה מהתאריך בו מתבצעת החופה, נושא בו נחלקו האחרונים:

א. הגמרא במסכת בבא בתרא (קע"ב ע"א) כותבת, שאם כותבים בשטר שהוא נחתם במקום מסוים, אין לכתוב את השטר במקום אחר גם אם נתינת השטר תבצע במקום הרשום בשטר, כיוון שזה נראה כשקר. על בסיס כך כתב הרמ"א (אבה"ע סו, א) שאין לעדים לחתום בכתובה שהחתן התחייב ברשום בה, כי למרות שבעתיד כך יעשה, ברגע זה הוא עוד לא התחייב.

לא זו בלבד, הלבוש (כתובות סא, לו) והגרש"ז אויערבך (מנחת שלמה ג, קכח) הוסיפו, שבחלק מהעניינים לא מדובר רק במיחזי כשיקרא, אלא בשקר ממש. הסיבה לכך, שבנוסח הכתובה כתוב שהחתן מתחייב לכלתו וקונה אותה לו לאשה, והרי לפני החופה הוא עוד לא לקח אותה לאשה, ונמצא שהעדים חותמים על דבר שקר. ובלשונו:

"ונמצא שאם הקדושין רק בלילה, אף שבנוגע לממון של הכתובה זה טוב, אבל העדים הרי חתמו על שקר שנתקדשה ביום א' ולא נתקדשה רק ביום ב', ואם חס וחלילה יבואו עדים לאחר זמן שנתקדשה ביום א' לאיש אחר יתכן שהיא ודאי אשתו של פלוני, ואם כן הרי ודאי אסור לעשות כן ולחתום על שקר, כי אין זה רק מיחזי כשיקרא אלא שקר ממש."

ב. המרדכי (גיטין שמב) בעקבות המנהג, סבר שמותר לעדים לחתום על הכתובה, למרות שהחתן יתחייב על הרשום בה רק בזמן בחופה. לטענתו אין בכך בעיית של 'מיחזי כשיקרא', כיוון שעוסקים באותו העניין כך שזו יחידה אחת ארוכה, מה עוד שבמעמד הרבנים והציבור הגדול העדים חוששים לשקר (ועיין בתשב"ץ ג, שא לדחייה נוספת).

את דברי הגרש"ז אויערבך שמדובר בשקר גמור דחה הרב אשר וייס (שו"ת ב, צה), שמטרת הכתובה איננה להעיד שאדם פלוני נשא אשה פלונית, אלא להוות מסמך המעיד על התחייבות כלכלית. לכן המשפט בכתובה בו כתוב שראו העדים שנשא אותה לאשה אינו מהווה עדות אלא תנאי, אם הוא יישא את אותה האשה, יתחייב לה בכך וכך כסף במקרה של גירושין או פטירה.

למעשה

למעשה נראה שיש מספר מנהגים: א. יש שלא חוששים למיחזי כשיקרא ולעדות שקר, והעדים חותמים על הכתובה עוד לפני שהחתן מתחייב ברשום בה, ולפני החופה. ב. יש שנוהגים לחתום רק לאחר שהחתן מתחייב על הרשום בה, אך לפני החופה. ג. יש שנוהגים לחתום על הכתובה בשעת החופה לאחר הקידושין, אך לפני שהחתן מתחייב ברשום בכתובה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שעוד אנשים יקראו...²

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com